

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет історії, політології та національної безпеки
Кафедра музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної
діяльності

СИЛАБУС
вибіркового освітнього компонента

НОВІТНІ ФОРМИ РОБОТИ З МУЗЕЙНОЮ АУДИТОРІЄЮ

підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство
освітньо-професійної програми «Музейний менеджмент,
культурний туризм»

Силабус освітнього компонента «НОВІТНІ ФОРМИ РОБОТИ З МУЗЕЙНОЮ АУДИТОРІЄЮ» підготовки бакалавра, галузі знань 02 Культура і мистецтво, спеціальності 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство, за освітньо-професійною програмою «Музейний менеджмент, культурний туризм».

Розробник: Надольська В. В., доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності, к.і.н., доцент.

Погоджено

Гарант освітньо-професійної програми:

(Надольська В. В.)

Силабус освітнього компонента затверджений на засіданні кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності

протокол № 1 від 31 серпня 2022 р.

Завідувач

кафедри:

(Гаврилюк С. В.).

1. ОПИС ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента
Денна форма навчання	Галузь знань 02 Культура і мистецтво	Вибірковий
Кількість годин/кредитів 210/7	Спеціальність 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство	Рік навчання: 4-й Семестр: 7-й
		Лекції: 36 год.
	Освітньо-професійна програма «Музейний менеджмент, культурний туризм»	Практичні (семінарські): 36 год.
		Самостійна робота: 124 год.
ІНДЗ: є	Освітній ступінь бакалавр	Консультації: 14 год.
		Форма контролю: залік
Мова навчання	українська	Навчальний план 2020 р.

II. Інформація про викладача

ППП: Надольська Валентина Василівна.

Науковий ступінь: кандидат історичних наук.

Вчене звання: доцент.

Посада: доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності.

Контактна інформація: e-mail: nadolsk65@gmail.com

Дні занять: див. електронний розклад <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi>

III. Опис освітнього компонента

1. Анотація курсу

Освітній компонент «Новітні форми роботи з музейною аудиторією» належить до переліку вибірових навчальних дисциплін підготовки бакалаврів за спеціальністю 027 Музеєзнавство, пам'яткознавство, освітньою програмою «Музейний менеджмент, культурний туризм». Він спрямований на формування у здобувачів вищої освіти сучасних наукових знань про теорію музейної комунікації, сутність інтерактивних програм і проєктів, новітніх технологій, орієнтованих на стимуляцію творчої активності різновікових відвідувачів музеїв; практику їх використання у діяльності музеїв світу й України. Вивчення курсу

сприятиме розумінню переваг використання новітніх форм роботи з музейною аудиторією. Проведення занять у музеї дозволить студентам узяти участь у музейній роботі, на практиці засвоїти форми музейної комунікації.

2. Пререквізити та постреквізити освітнього компонента.

Пререквізити. Вивчення ОК базується на засвоєнні попередніх курсів – «Вступ до спеціальності», «Історія музейної справи», «Музейні центри світу», «Музезнавство», «Експозиційно-виставкова робота музеїв», «Культурно-освітня робота музеїв», «Історія і практика екскурсійної діяльності».

Постреквізити. Знання, уміння і навички, що здобуваються після закінчення вивчення даного ОК, будуть потрібні для підготовки «Кваліфікаційної роботи» та складання «Атестаційного екзамену».

3. Мета і завдання освітнього компонента.

Мета освітнього компонента: формування у фахівців з музейного менеджменту і культурного туризму, організаторів екскурсій системних знань про теорію і практику музейної комунікації, новітні форми роботи з різновіковою музейною аудиторією та практичних навичок використання набутих знань у прикладному музезнавстві, екскурсології та інших гуманітарних науках, культурно-освітньому процесі закладів культури; формування навичок здійснення самостійної музейної комунікаційної діяльності; розвиток мотивації здобувачів вищої освіти до професійного самовдосконалення в напрямі використання найновіших досягнень сучасної вітчизняної і зарубіжної музеологічної науки.

Основними завданнями вивчення освітнього компонента «Новітні форми роботи з музейною аудиторією» є: засвоєння здобувачами вищої освіти складових теорії музейної комунікації, наукових підходів до вивчення музейної аудиторії; новітніх форм передачі музеями ретроспективної інформації, принципів організації діалогу між музеєм і суспільством; вироблення вмінь та навичок використання новітніх технологій і практик музейної комунікації, актуалізації музейного простору.

3. Результати навчання (компетентності).

Вивчення освітнього компонента дозволить здобувачу вищої освіти набути наступні компетентності:

Загальні компетентності (ЗК): ЗК 1. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності. ЗК 4. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. ЗК 8. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

Спеціальні компетентності (СК): СК 4. Здатність до експозиційної, науково-фондової, культурно-просвітницької діяльності на основі професійно-профільованих знань. СК 5. Здатність забезпечувати обслуговування відвідувачів.

Програмні результати навчання (ПР): ПР 14. Використовувати різноманітні комунікативні технології для ефективного спілкування на професійному, науковому та соціальному рівнях на засадах толерантності, діалогу і співробітництва. ПР 15. Формувати план культурно-освітньої роботи та організувати заходи з популяризації музейних цінностей, об'єктів історико-культурної спадщини, природних пам'яток з врахуванням потреб різних верств населення.

5. Структура освітнього компонента.

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ. (семін.)	Сам. роб.	Консультації	Форма контролю/бали
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Теорія музейної комунікації						
Тема 1. Музей як простір діалогу і співробітництва	6	2		4		ДС
Тема 2. Феномен «Музею участі».	6	2		4		ДС
Тема 3. Музей як комунікаційна система.	8	2	2	4		ДС, УО, Р, ПРС, ІНДЗ / 4
Тема 4. Моделі, технології і практики музейної комунікації.	11	2	2	6	1	ДС, УО, Р, ПРС, ІНДЗ / 4
Тема 5. Вивчення й аналіз музейної аудиторії, попиту на музейний продукт.	12	2	2	7	1	ДС, УО, Р, ПРС, ІНДЗ / 4
Тема 6. Відвідувач у контексті «Нової музеології».	9	2		6	1	ДС
Тема 7. Музейний менеджмент і маркетинг, рекламна і видавнича діяльність в сфері просування нових форм роботи з відвідувачем.	12	2	2	7	1	ДС, УО, Р, ПРС, ІНДЗ / 4
Тема 8. Використання музеями інформаційних та мультимедійних технологій.	11	2	2	6	1	ДС, УО, Р, ПРС, ІНДЗ / 4
Тема 9. Інтерактивні форми роботи з аудиторією.	13	2	2	8	1	ДС, УО, Р, ПРС, ІНДЗ / 4
Разом за змістовим модулем 1	88	18	12	52	6	24 бала
Змістовий модуль 2. Практики взаємодії з музейним відвідувачем						
Тема 10. Міжнародна акція «Ніч музеїв».	10	2	2	5	1	ДС, УО, Р, ПРС / 4
Тема 11. Музейні фестивалі: рекреаційний та професійний виміри.	11	2	2	6	1	ДС, УО, Р, ПРС / 4
Тема 12. Роль музею у формуванні новітніх форм святкової культури.	7		2	5		ДС, УО, Р, ПРС / 4
Тема 13. Майстер-клас як форма роботи з музейною аудиторією.	7		2	5		ДС, УО, Р, ПРС / 4
Тема 14. Інноваційні освітні проекти.	11	2	2	6	1	ДС, УО, Р, ПРС, РМГ / 4
Тема 15. Новітні форми організації екскурсій.	9		2	6	1	ДС, УО, Р, ПРС / 4

Тема 16. Театралізація у музеї.	11	2	2	6	1	ДС, УО, Р, ІРС / 4
Тема 17. Музейна гейміфікація.	11	2	2	6	1	ДС, УО, Р, ІРС / 4
Тема 18. Сучасні форми взаємодії музеїв та закладів освіти.	9		2	6	1	ДС, УО, Р, ІРС / 4
Тема 19. Інклюзивна освіта в музейному середовищі: форми і методи роботи з «особливим» відвідувачем.	11	2	2	6	1	ДС, УО, Р, ІРС / 4
Тема 20. Робота в музеї у період пандемії.	9	2	2	5		ДС, УО, Р, ІРС / 4
Тема 21. Особливості комунікації з музейними відвідувачами в умовах війни.	9	2	2	5		ДС, УО, Р, ІРС / 4
Тема 22. Перспективи розвитку соціокультурних комунікацій у музеї.	7	2		5		ДС
Разом за змістовим модулем 2	122	18	24	72	8	48 балів
Активна участь у роботі семінарських занять						6 балів
Виконання завдань самостійної роботи						10 балів
ІНДЗ						12 балів
Усього годин/ балів						210 36 36 124 14 100 балів

Форма контролю*: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, ІНДЗ/ІРС – індивідуальне завдання/індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору, УО – усне опитування тощо.

6. Завдання для самостійного опрацювання

Самостійна робота здобувачів вищої освіти виконується за завданням і при методичному керівництві викладача, але без його безпосередньої участі. Самостійна робота здобувачів включає як повністю самостійне освоєння окремих тем дисципліни, так й опрацювання тем, які розглядаються під час аудиторної роботи. У ході самостійної роботи здобувачі вищої освіти опрацьовують та конспектують навчальну, наукову і довідкову літературу, виконують завдання, спрямовані на закріплення знань і формування умінь та навичок, готуються до поточного і проміжного контролю з дисципліни.

№ теми	Види, зміст самостійної роботи
1	Опрацювання лекційного матеріалу. Порівняти визначення понять «музейна інформація», «музейна соціологія», «культурно-освітня діяльність музею», «освітня діяльність музею», «музейна комунікація» у сучасній зарубіжній та вітчизняній науковій літературі.
2	Опрацювання лекційного матеріалу. На конкретному прикладі описати елементи та рівні акту музейної комунікації.
3	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Написати есе на тему «Комунікація в музеї – мета чи засіб?».

4	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Проаналізуйте, чи можна назвати теорію музейної комунікації методологією музеології.
5	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Укласти соціально-демографічний портрет відвідувача Волинського краєзнавчого музею.
6	Опрацювання лекційного матеріалу. За допомогою таблиці порівняти погляди представників «Нової музеології» та їх попередників щодо освітніх функцій і соціальної ролі музею.
7	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. На конкретних прикладах охарактеризувати використання теорії музейної комунікації в організації та управлінні музеєм. Проаналізувати, чи всі форми діяльності музею мають проєктуватися з використанням теорії музейної комунікації.
8	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Ознайомитися з матеріалами щорічної конференції Музей та Інтернет (Museums and the Web), яка проводиться з 1997 року.
9	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Опрацювати теорію та практику використання технології партнерства у музеї.
10	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Ознайомитися з сайтами Night of the Museums країн Європи.
11	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Ознайомитися з сайтом Museum Connections та сторінкою ФБ Museum Connections.
12	Підготовка до семінарського заняття. Проаналізувати одне з музейних свят, що проводиться ВКМ, з точки зору застосування/не застосування теорії музейної комунікації при їх реалізації, визначити рівні та елементи комунікації.
13	Підготовка до семінарського заняття. Проаналізувати один з майстер-класів, що проводиться ВКМ, з точки зору застосування/не застосування теорії музейної комунікації при їх реалізації, визначити рівні та елементи комунікації.
14	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. За матеріалами сайтів вітчизняних музеїв укласти таблицю інноваційних освітніх проєктів, які реалізуються в останні 5 років їх співробітниками (з якого року, назва проєкту, назва музею, зміст проєкту).
15	Підготовка до семінарського заняття. За матеріалами сайтів вітчизняних музеїв охарактеризувати новітні форми організації екскурсій. Порівняти українські та зарубіжні практики проведення екскурсій.
16	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Проаналізувати практики використання театралізації у діяльності ВКМ з точки зору застосування теорії музейної комунікації при їх реалізації, визначити рівні та елементи комунікації.
17	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. Проаналізувати практики використання гейміфікації у діяльності ВКМ з точки зору застосування теорії музейної комунікації при їх реалізації, визначити рівні та елементи комунікації.
18	Підготовка до семінарського заняття. На прикладі ВКМ прослідкувати зміни у взаємодії музею із закладами освіти в останні три десятиріччя. Визначити новітні форми взаємодії, які використовуються працівниками у сучасних умовах.
19	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. На прикладі одного із зарубіжних музеїв охарактеризувати особливості комунікації із відвідувачами з особливими потребами. Визначити перспективні напрями подальших змін у роботі ВКМ з такою категорією відвідувачів.
20	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. За матеріалами сайтів вітчизняних музеїв укласти таблицю форм комунікації з музейною

	аудиторією у період пандемії.
21	Опрацювання лекційного матеріалу. Підготовка до семінарського заняття. За матеріалами сайтів вітчизняних музеїв укласти таблицю форм комунікації з музейною аудиторією у період війни.
22	Опрацювання лекційного матеріалу. Запропонувати стратегію розвитку соціокультурних комунікацій у вітчизняних музеях.

Індивідуальне науково-дослідне завдання:

Розробити музейну програму, яка базується на використанні теорії музейної комунікації. Максимальна оцінка – 10 балів.

IV. Політика оцінювання

При вивченні освітнього компонента «Новітні форми роботи з музейною аудиторією» застосовується поточний та підсумковий семестрові форми контролю. Також, передбачено обов'язковий контроль засвоєння навчального матеріалу дисципліни, віднесеного на самостійну роботу. Поточний контроль (засвоєння окремих тем) проводиться у формі усного опитування або письмового експрес-контролю на лекціях та семінарських заняттях, у формі виступів здобувачів вищої освіти з доповідями та під час дискусій при обговоренні навчальних питань на семінарських заняттях, у формі написання рефератів, виконання тематичних тестових завдань, підготовки ІНДЗ.

При вивченні освітнього компонента необхідно спиратися на конспект лекцій та рекомендовану навчальну, наукову і довідкову літературу. Вітається використання інших джерел з альтернативними поглядами на ті чи інші питання задля формування продуктивної дискусії з проблем курсу.

Відвідування занять є обов'язковим. У разі підписання здобувачем вищої освіти індивідуального плану обов'язковим є відвідування лише семінарських занять. Високо оцінюється прагнення здобувачів вищої освіти: регулярно відвідувати заняття; планомірно та систематично засвоювати навчальний матеріал; активно працювати на лекційних і семінарських заняттях, брати участь в обговоренні дискусійних питань; повною мірою долучатися до активних форм навчання; відпрацьовувати пропущені семінарські заняття. З поважних причин (наприклад, хвороба, міжнародна мобільність та ін.) навчання може відбуватись в он-лайн формі.

Недопустимими є: пропуски з неповажних причин та запізнення на заняття; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час заняття (окрім випадків, передбачених навчальним планом та методичними рекомендаціями викладача); списування та плагіат.

Здобувачі вищої освіти мають дотримуватися академічної доброчесності: самостійно виконувати усі навчальні завдання, завдання підсумкового контролю. У разі використання ідей,

тверджень, відомостей при виконанні усіх завдань, передбачених силабусом, необхідно у формі посилань вказувати на джерела інформації. Дотримуватись норм законодавства про авторське право і суміжні права. Дотримуватись положень «Кодексу академічної доброчесності ВНУ імені Лесі Українки».

У випадку, якщо здобувач освіти не відвідував окремі аудиторні заняття з поважних причин та надав підтверджуючий документ, на консультаціях він має право відпрацювати пропущені заняття (усно або у формі тестування) та добрати ту кількість балів, яку було визначено на пропущені теми. Пропущені з поважних причин заняття відпрацьовуються у визначений час згідно затвердженого графіка.

Консультації здобувачам вищої освіти надаються: на кафедрі згідно графіку; онлайн через Університетський портал – Office 365, за допомогою Viber чи електронної скриньки (за попередньою домовленістю з викладачем).

Результати навчання, здобуті здобувачем освіти шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються у ВНУ імені Лесі Українки шляхом валідації. Порядок та процедура визнання регламентується «Положенням про визнання результатів навчання, отриманих у формальній, неформальній та/або інформальній освіті у ВНУ імені Лесі Українки». Визнанню можуть підлягати такі результати навчання, отримані в неформальній освіті (професійні курси/тренінги, громадянська освіта, онлайносвіта, професійні стажування та ін.), які за тематикою, обсягом вивчення та змістом відповідають як освітньому компоненту в цілому, так і його окремому розділу, темі (темам), індивідуальному завданню, тощо, які передбачені силабусом навчальної дисципліни. Визнання результатів навчання, отриманих у неформальній та/або інформальній освіті, відбувається в семестрі, що передує семестру початку вивчення освітнього компонента, або під час вивчення ОК (але не пізніше початку останнього місяця навчання, враховуючи ймовірність непідтвердження здобувачем результатів такого навчання).

Загалом оцінювання здобувачів здійснюється відповідно до «Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань здобувачів вищої освіти ВНУ імені Лесі Українки». Максимальну кількість балів (100) можна набрати упродовж семестру за результатами виконання усіх видів робіт, які передбачені силабусом:

1. Робота на семінарських заняттях (максимум 72 бали – 4 бали x 18 занять).
2. Активна участь у роботі семінарських заняттях (максимум 6 балів).
3. Виконання завдань самостійної роботи (максимум 10 балів).
4. Виконання ІНДЗ (максимум 12 балів).

V. Підсумковий контроль

Семестровий залік виставляється здобувачам освіти на підставі результатів виконання усіх видів запланованої навчальної роботи упродовж семестру за 100-бальною шкалою. У дату складання заліку викладач записує у відомість суму поточних балів, які здобувач освіти набрав під час поточної роботи (шкала від 0 до 100 балів).

У випадку, якщо здобувач освіти протягом поточної роботи набрав менше як 60 балів, він складає залік під час ліквідації академічної заборгованості. У цьому випадку бали, набрані під час поточного оцінювання, анулюються. Максимальна кількість балів на залік під час ліквідації академічної заборгованості – 100. Повторне складання заліку допускається не більше як два рази: один раз – викладачеві, другий – комісії, яку створює декан факультету.

Терміни проведення підсумкового семестрового контролю встановлюються графіком навчального процесу,

Перелік питань для підсумкового контролю:

1. Теорія соціальних комунікацій та її роль у розвитку музейної справи.
2. Формування комунікативної моделі діяльності музею.
3. Музейна інформація та роль музею в процесі збереження і трансляції знань.
4. Музей як інформаційно-комунікаційна система.
5. Особливості комунікативної діяльності у музейному середовищі.
6. Комунікаційний підхід у структурі музеологічного знання.
7. Відвідувач у контексті «Нової музеології».
8. Феномен «Музею участі».
9. Теорія музейної комунікації Ч. Камерона.
10. Дослідження зарубіжних учених у галузі музейної комунікації.
11. Дослідження вітчизняних учених у галузі музейної комунікації.
12. Технології музейної комунікації.
13. Моделі музейної комунікації.
14. Практики музейної комунікації.
15. Акт музейної комунікації.
16. Принципи та складові музейно-комунікативного процесу.
17. Демонстраційна комунікація, її різновиди.
18. Видавнича комунікація.
19. Науково-дослідна та фондова робота музеїв як різновид комунікації.
20. Форми взаємозв'язку відвідувача, художника та експозиціонера.
21. Комунікаційний підхід у музейному проектуванні.

22. Музей та його партнери.
23. Включення до структури професійної музейної діяльності соціологів та психологів.
24. Значення теорії музейної комунікації у розвитку освітньої діяльності музею.
25. Форми взаємодії музеїв та освітніх установ.
26. Освітні програми для різних груп відвідувачів.
27. Проблеми визначення терміну «людина в музеї» (відвідувач, глядач, компаньйон, клієнт, аудиторія).
28. Соціально-демографічний портрет відвідувача.
29. Музейна аудиторія: сутність поняття, типи музейної аудиторії.
30. Вивчення й аналіз музейної аудиторії, попиту на музейний продукт.
31. Поняття «музейна культура».
32. Особливості комунікації з різновіковою аудиторією.
33. Екскурсія як базова форма музейної комунікації.
34. Новітні форми організації екскурсій.
35. Використання музеями інформаційних та мультимедійних технологій для комунікації з відвідувачами.
36. Технологія партнерства.
37. Інтерактивність як метод та засіб музейної комунікації.
38. Міжнародна акція «Ніч музеїв».
39. Музейні фестивалі.
40. Музейне свято.
41. Майстер-клас як форма роботи з музейною аудиторією.
42. Інноваційні навчальні проекти.
43. Театралізація у музеї.
44. Музейна гейміфікація.
45. Розробка музейно-освітніх програм / занять / екскурсій для дорослої аудиторії: досвід створення та реалізації.
46. «Особливі» категорії відвідувачів як частина музейної аудиторії.
47. Арт-терапія як напрям музейно-комунікативної діяльності.
48. Реалізація теорії музейної комунікації в сучасних зарубіжних музеях.
49. Реалізація теорії музейної комунікації в сучасних вітчизняних музеях.
50. Робота в музеї у період пандемії.
51. Особливості комунікації з музейними відвідувачами в умовах війни.
52. Перспективи розвитку соціокультурних комунікацій в музеї.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах	Лінгвістична оцінка
90 – 100	Зараховано
82 – 89	
75 – 81	
67 – 74	
60 – 66	
1 – 59	Незараховано (необхідне перескладання)

VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси

1. Антоненко В., Хуткий В. Музеї як туристичний ресурс в умовах пандемії Covid-19: виклики та нові можливості. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм. 2021. № 4(1). С. 54–73.
2. Вербицька П. В. Музейна комунікація в умовах викликів глобалізації. *Historical and Cultural Studies*. Vol. 3, No. 1, 2016. P. 21–24.
3. Гохстрат Елс, Гейн Анемарі Велс. Теорія навчання Девіда Колбі в музеї. Київ : Музейний простір, 2015. 96 с.
4. Денисюк Ж. 3. Музейна комунікація в умовах цифровізації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. № 3. С. 64–70.
5. Ключко Ю. М. Креативність як складова розвитку музейної комунікації. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2018. № 1. С. 276–284.
6. Куценко С. Ю. Можливості використання соціальних мереж у діяльності музеїв України. *Праці Центру пам'яткознавства*. Київ, 2014. Вип. 26. С. 145–157.
8. Маньковська Р. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку. *Краєзнавство*. 2013. № 3. С. 75–84.
9. Маньковська Р. В. Музеї України в суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть. Львів : Простір М, 2016. 408 с.
10. Музей: менеджмент і освітня діяльність : пер. с нидерл. / Упоряд. Герман Аарте, Зеновій Мазурик; Пер. Маріон Ковальчук; Передм. Василь Вовкун. Львів : Літопис, 2009. 224 с.
11. Надольська В. В. Міжнародні музейні фестивалі: рекреаційний та професійний виміри. *Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 9. / Упр-ня культури, з пит. релігій та націонал. Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. Є. Ковальчук, А. Силюк. Луцьк, 2018. С. 238–242.*
12. Надольська В. В. Гейміфікація у музейному просторі. *Волинський музей: історія і сучасність*. Науковий збірник. Випуск 6. Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції,

присвяченої 90-річчю Волинського краєзнавчого музею, м. Луцьк, 14 червня 2019 року. Упоряд. Є. Ковальчук, М. Мігас. Луцьк, 2019. С. 274–277.

13. Надольська В. В. Робота музеїв Волині з інтернет-аудиторією: форми музейної комунікації. *Волинський музейний вісник*: Наук. зб.: Вип. 10. / Упр-ня культури, з питань релігій та національностей. Волин. ОДА; Волин. краєзн. музей; каф. музеєзнавства, пам'яткознавства та інформ.-аналіт. діяльн. ВНУ імені Лесі Українки; упоряд. Є. І. Ковальчук. Луцьк, 2020. С. 115–121.

14. Норріс Лінда, Тісдейл Рейні. Креативність у музейній практиці / пер. з англійської А. Коструби, Г. Кузьо, О. Омельчук, Є. Червоного. Київ : Видавець Чередниченко А. М., 2017. 192 с.

15. Передерій І. Г., Білан Н. В. Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку. *Інформологія та соціальні комунікації*. URL : <file:///C:/Users/user/Desktop/150365-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-324971-1-10-20181210.pdf>

16. Яковець І. О. Комунікаційний простір сучасного музею як одна з основних категорій теорії музейної комунікації. *Вісник ХДАДМ*. 2014. № 4–5. С. 129–133.

17. Drotner Kirsten, Schröder Kim Christian. *Museum Communication and Social Media. The Connected Museum*. (Routledge Research in Museum Studies), 2017. 216 p.

Інтернет-ресурси

1. Волинський краєзнавчий музей. URL : http://volyn-museum.com.ua/index/volinskij_kraeznavchij_muzej/0-5
2. Музейний простір Волині. URL : <http://volyn-museum.com.ua/>
3. Музейний простір України. URL : <http://prostir.museum/>